

O'ZBEK AFG'ON MADANIY VA SHE'RIYATINING SHAKLLANISH TARIXI

O'rolbek Rustamov

Jizzax Davlat pedagogika universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7225269>

Annotatsiya: Afg'oniston o'zbek ijodkorlarning haqqoniy so'zi, chuqur ma'noli asarlariga ishonch, hurmat-e'tibor va ehtirom azaldan yuksak darajaga ko'tarilgani yaqqol ko'rinib turibdi. Hech shubhasiz, ziyolilarning ilg'or qismi bo'lmish badiiy adabiyot vakillari xalqning qalbida, ularning oliy maqsadlari, bugungi dardvash va iztirobli hayoti, taqdiri va kelajagini yaqindan biladigan insonlar sifatida jamiyatimizdagi o'rni va ta'siri beqiyosdir. Hayot va jamiyatdagi barcha o'zgarishlarning asosida inson tafakkuri va uning muammolari yotadi. Tafakkurda o'zgarish bo'lmas ekan, ijtimoiy hayotda ham o'zgarish bo'lishi juda qiyin. Afg'onistonning istiqlool davrini yuzaga kelishi ham bu jarayonning mahsulidir.

Kalit so'zlar: she'riyat, shimoliy Afg'oniston, adabiyot, XIV asr, ijodkorlar, farhang, kultur, madaniyat, rivoyatlari.

Annotation: it is obvious that confidence, respect and respect for the works of the Uzbek creators of Afghanistan have long been raised to a high level. Without a doubt, representatives of fiction, which is a progressive part of the intelligentsia, are in the hearts of the people, their higher goals, their role and influence in our society as people who know closely the life, fate and future of today. On the basis of all changes in life and society, human thinking and its problems lie. As long as there is no change in thinking, it is very difficult for there to be a change in social life as well. The emergence of Afghanistan's independence period is also a product of this process.

Keywords: poetry, northern Afghanistan, literature, Khivasr, creators, farhang, kultur, madaniyat, narratives.

Аннотация: очевидно, что доверие, почтение и преклонение перед творчеством узбекских творцов Афганистана уже давно подняты на высокий уровень. Без сомнения, представители художественной литературы, которые являются прогрессивной частью интеллигенции, находятся в сердцах людей, их высших целях, их роли и влиянии в нашем обществе как люди, которые близко знают жизнь, судьбу и будущее сегодняшнего дня. В основе всех изменений в жизни и обществе лежит человеческое мышление и его проблемы. До тех пор, пока нет изменений в мышлении, очень трудно добиться изменений и в социальной жизни.

Наступление периода независимости Афганистана также является продуктом этого процесса.

Ключевые слова: поэзия, северный Афганистан, литература, Хиваср, творцы, фарханг, культура, маданияйт, повествования.

Tarixiy manbalarga qaraganda birinchi inson tilga ega bo'lgan; so'ng she'r aytishga ega bo'la boshlagan. Ana shu payt (Rasmul Xat) va yozuv hozirgacha o'rta kelmayanligi tufayli, insonlar she'r shakliga bo'lgan birinchi ijodlari faqatgina og'zaki suratda bo'lib, ijtimoiy turmushning turli sohalarida holatlari va ayrim marosimlarida ular tamonidan birlik yoki ko'plik shaklida o'qib ijro etilar edi. O'tmishdagi insonlar ijtimoiy turmush jahatdan boshlang'ich tarzda hayot kechirganliklari bois boshlanishdan she'riyat ijodi ham ibtidoiy shaklga ega bo'lgan.

Hozirgi siyosiy va ijtimoiy turmushga bag'ishlanib yozilgan o'rnaklarda zamonamiz mua'molari va voqiyalar aks ettirilgan bo'sa ham, biroq uning qalbi, bayon uslubi, tili hamon eskicha der. Badiy tasavvr sozlik, xayol, yangi uxshatmalar, guzal so'zlar, va yangi qalblar, ayniqsa O'zbek xalq folkulur she'ri qalblar va vazinlar kamdan-kam ko'zga tashlanadi. O'rnak uchun ta'biyat guzaliklari tavsifi, hozirgi qeyn va og'er tinchsizliklar va vaziyat bayoni, xalq bichoralikgi, siyosiy va madaniy mahrumiyatlar kabi hozirgi zamon sujarining barchasi eski qablar, tasuvrlarva sana't buyumlari orqaliy she'riyatda bayon etilgan. Har bir ijodkor o'z zamonasi kuichisi va tili bo'lib, ushbu muhim burchakni bajarishda, quroli ham yashab turgan zamonaga va tabiyatga o'ig'un bo'lishi kerak. Bu kamchilikdan xilosa cheqradigan bo'lsak bizning ijodkorlarimiz o'z tili, xayol, bayon uslubi, va badiy qurolarini zamon tabiyatiga mos engilai olganicha yo'q! Bizningcha bu narsa, bivosita yangi asarlar bialn tanishuv ozligi, o'qish mdaniyati qulayligi hamda yangilikka intilmasalik bo'lsa kerak. Bu narsa yolg'uz shimoliy Afg'oniston o'zbek she'riyatidagi emas, balki umum olganda sonoqli o'rnaklarda tashqariy Afg'oniston o'zbek she'riyati fazosining asosiy qismida hokimligini afsus bilan ishlash kerak.

Shimoliy Afg'oniston adabiyoti tarixiga nazar tashlasak xalq og'zaki ijodi she'riy lirik qo'shiqlar bilan boshlangan. Afg'on hududlarida tadqiqot qilsak qadimiy zamon kitoblarini o'qib ko'rsak, bu manbalarda qadimiy zamon haqida yozilgan haqiqatan ham yoqimli va qiziqarli voqealar mavjud. Ushbu she'riy ijodlar Afg'onistonning har bir hududida uzoq tunlarda bo'lib o'tgan voqealarni tasvirlangan. Bularda she'riyat, adabiyot, folklor, Urf-odat, madaniyat va an'analar Afg'on mamlakatida saqlangan, shunda ertaklar, maqollar va qo'shiqlar o'z o'rnini tutgan.

Har mamlakatning o'ziga xos farhang, kultur, madaniyat, rivoyatlari bo'ladi. Shunda Afg'on xalqini farhangini bir bo'limi bu qo'shiqlar. Qo'shiqlar insoning his-tuyg'usi bilan aytilgan bo'lib va ba'zan ichki dard, alam va vatanparvarlik g'oyasini har bir insonga eshittiradi. Va ba'zan insonning ruhiyatini ko'tarishga va uning va xursand bo'lishiga sabab bo'ladi, hamda qo'shiqlar to'ylarda, bayramlarda ijro etiladi. Afg'onistonda hududidlarida Navro'zdan boshlab, Mustaqilik, Qizil gul, haft meva, samanak kabi shunday turli xil bayramlar bo'lib o'tadi. Eng katta bayramlardan biri bu Navro'z bayramida shunday qo'shiqlar kuylanadi, tantana, o'yinlar bo'lib o'tadi. Bulardan mashhur qushiqchilar "Toj Muhammad Sar-epuli", "Parastu" Mangak, Maftun, Mahvash, shular kabi yuzlar qo'shiqchilar bo'lgan. bayramlarda afsonalar ertaklar maqollar ham o'z o'rniga ega. Maqollar aynan bir jumla qisqacha ibora, ba'zan esa katta ijtimoiy tushuncha bo'lib va she'riy iboradir. maqolli ma'ruzachilar qaysa bir holatda saqlanib qolgan dono fikr bildirganligi aniq emas.

Maqollar bir hadafning bir yoki ikki so'z bilan aniqlidi va uning mohiyatini insonga tushun teradi. Bazan maqollar qasqa javobni kursatadi. Afg'on xalqi budan 250 yil muqaddam Afg'on urug'ining jangchisi bo'lgan "Ahmad shoh Abdoli" zamonida ham maqollar 3 tilda so'zlashar edi. She'riy maqollar madaniyatning hodisasidir, va shunda til esa madaniyatning eng muhim qismidir. Ainan maqollar va qo'shiqlar Afg'on xalqida Fors, Pushtun va Afg'onistonning shimoliy Afg'onistonning hududlarida O'zbek va Turk tilde she'riy maqollar kelgan. Ulardan namuna, "yaxshiga tenim yuq-yomonga ulim" o'lim kampirga ham -yoq mas", ug'riy bo'l qaroqchi bo'l -insofliy bo'l", "banda ba umid" oshfaz ikkita bo'lsa, osh yo shur yo kam tuz bo'lar" suvni ko'rmasdan oyoqni ochmoq xato" otaning havosi janatning davosi ", o'zing qilgani uzing tart", yomon hayol-qurqar xayol", suvingni fuf lab ech" shimol olib kelganni shmol olib ketar" kach yuk manzilga etmidi", shukabi maqollar xalq o'rtasiga aytiladi. va xudi shu tarixi qo'shiq va maqollar ertaklar afsonalar madaniyatning ajralmas qismidir.

Afsonalar insonning hayoti bilan bog'liq bo'lib va ba'zan ularni eshitishga qiziqamiz, ona-otalar bolalariga afsonalar aytib, ularni ovutadi va ba'zan sevimli ona bolasining ko'kragiga sekin-sekin urib, ertakli qo'shiq aytib allalab uxlatadi, hamda kichiklik davrida bolasining hayotida bo'lib o'tgan hodisalarni ta'rif etadi va bolalar o'zining yoshlik davrini ko'z oldiga ketiradi. Ko'pincha afsonalar qadimgi zamonda bo'lib o'tgan lekin ulari hozir ham ko'rishimiz mumkin, Afg'onistonning poytaxti bo'lmish Kobul shahrida "Shohiy du shamshira" masjidi bor.

Kobulistonning eng qadimgi afsonasidan biri bo'lgan, "Laiys Bin Qays ibn Abbos" afsonasining qahramoni ikki qilichini qo'lga olib Kobulga qarshi jang qilgan arab

Qo'mondonlaridan biri bo'lgan. U g'azabi kuchli, qahri qattiq kishi edi. Jang qilishda mohir bo'lgan, hatto ikki qo'lida ikki qilichni olib baravar urusha olgan. Ko'plab dushmanlarni halok etgan va o'zi ham shu yerda vafot etgan. Shudan buyon u yerning nomini "Shohiy du shamshira" deb atala qo'ilgan.

Afg'onistonning shu kabi bir qator qadimiy afsonalari mavjud. Shulardan "Rigi ravon", "Bibi Mehru", "Zebo va Sherxon" "Oshiqon va orifon" kabi afsonalari mashxur. Yana bir xalq orasida keng tarqalgan afsonalardan biri bu Qirq qizlarning daxshatli afsonasidir. 22 Golbog' (Kobul dengizining janubiy qismida, Kobul shahridan taxminan 83 km uzoqlikda joylashgan go'zal vodi) vodiysining yonida qirq qizning ziyorati deb nomlangan ziyoratgoh bor. Rivoyat qilinishicha, bir necha asrlar muqaddam Kobul aholisi qishloq xo'jaligini sug'orish maqsadida suv saqlash uchun Kobul dengizi bo'ylab kanal qurishga qaror qilishgan. Ular bir necha kun davomida u yerda bo'lishadi, ammo suv oqimini to'xtata olmaydilar. Kunlarning birida qirqqa yaqin yosh qiz yordam berish niyati bilan bu yerga kelishadi. Ular hududga etib kelishganida kanal qurishda ko'p mehnat qilgan, ammo suv juda tez bo'lgani sababli muvaffaqiyatsizlikka uchragan bir qancha odamlarni ko'rishdi. Qizlar bu manzarani ko'rib, ularga baqirishdi "Siz dengiz suvini berkitishga ko'p harakat qildingizlar, ammo bunga erishmadingizlar. Endi buni qo'yinglar bizlar qilaylik". Erkaklar juda charchagan holda qizlarga qarashdi, Ular kulib yuborishdi. Erkaklar: "Juda yaxshi! Agar sizlar erkaklar qila oladigan ishni qila olamiz deb o'ylasangiz, yaxshilab boshlang", deyishdi. Keyin qizlar chodirlarini yechib, bellarini bog'lab, dengizga tushishdi. Sekin-asta ular toshlarni birlashtirishga va dengiz suviga qarshi to'siq qurishga muvaffaq bo'lishdi. Shu payt tog'da o'lja qidirib yurgan ovchi qizlarga g'amxo'rlik qilish uchun iti bilan dengizga keldi va qizlarni kuzatib turdi. Qizlar ovchining teppada turganligini va ularni kuzatayotganlarini ko'rib, Rabbisiga duo qilib qo'llarini ko'tarishdi va "Yaratgan egam! Agar bu odam bu yerga dengizni ko'rish uchun kelgan bo'lsa, hech qanday muammo tug'dirmaydi. Agar uning ko'nglida biron bir yomon niyat bo'lsa, bizni undan saqlagin va uning bizga ziyon etkazishiga yo'l qo'ymagin", deb duo qildilar. Shunda ovchi va uning itini toshga aylanib qoldi. (Hozirgi kunga kelib ham bu toshlar mavjud). Shundan so'ng yosh qizlar o'z ishlarini g'ayrat bilan tugatdilar. Ular dengizdan chiqmoqchi bo'lganlarida, birdan kofirlar dengizga etib kelishdi va qizlarga hujum qilmoqchi bo'lishdi. Yana bir bor qizlar Xudoga ibodat qilib qo'llarini ko'tarishdi va va Tangridan madad so'rashdi: "Xudo! Bizni bu yovuzlardan qutqar va o'zingga olgin". Bo'ron tinchlanganda qirqqa yaqin sayohat qilgan har qanday odam dengiz bo'yida toshga aylangan ovchi va uning iting jasadlarini, shuningdek qirq yosh va begunoh qizlarning qabrlarini ko'rishlari mumkin. Bugun bu maqbaralar turli xil hayvon va qushlar tasviri bilan bezatilgan.

Xulosa qilib olganda, shu jihatdan jamiyat va inson insonlararo, tabiat va shaxs o'rtasidagi qarama-qarshiliklar badiiy adabiyotda teranroq tasvirlanmoqda. Bunda o'ziga xos poetik obrazlarni, inson botiniy olamidagi ziddiyatlarni haqqoniy ko'rsatib berish an'anasi dediktiv xarakterdagi asarlarda yanada teranroq o'z aksini topmoqda. Bu esa bunday xarakterdagi asarlarni o'rganish va tahlil etish muammosini yuzaga chiqarmoqda. Mazkur ijodkorlar asarlarida shaxs xarakterining shakllanish jarayoni, bunda jamiyat va ijtimoiy muhitning tutgan o'rni, shaxs xarakterida konfliktning yuzaga kelishi va namoyon bo'lishi o'z aksini topgan. Shu sababli bu asarning badiiy xususiyatlarni o'rganish, tahlil qilish, yutuq va kamchiliklarini ko'rsatish magistrlik ishimizning dolzarbligini belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qurbat M.M.A. Termiz davlat universiteti gazetasi, '4 soni' 2019-yil 30-noyabr.
2. Eurasian jurnal of Academic Research. XIX-XX sar shumoliy afg'oniston shoir va yozuvchilar ijodi mavzu ko'lami, Eurasian jurnal of Academic Research.- Toshkent: O'zbekiston, 2021. 05.IYUN.
3. Obrmpcareer@mail.com. является средстоммассвой информацииоб СМИ №ЭЛ 77-77927 от 19.02.2020 г.
4. Ibn Sino, Najot risolasi. – Tehron. Iron, risolasi, 1973.-33b. 5. Qurbat M.M.A. Gulshan zibo. – Nuyork: Aqsh, 1414. 23-29b.